

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 20 april 1918 kl. 1/3 e. m.

Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen jämte inom riksdagen väckta motioner angående ändring i samma lagrum ävensom i § 24 riksdagsordningen.

Närvarande: herrar Mannheim, Larsson i Västerås, Clason, Bellinder, Hellberg*), von Geijer, von Mentzer, Olof Olsson, greve Alexander Hamilton, von Zweigbergk, Boberg, Janson i Kungsör, Hallén, Räf, Jansson i Edsbäcken, Sterne, Hildebrand*), von Sneidern*). Magnusson i Kalmar*) och Norman.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till konstitutionsutskottets handläggning har från båda kamrarna hänvisats Kungl. Maj:ts proposition nr 104, däri Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt i statsrådet över justitiedepartementsärenden den 19 februari 1918 fört protokoll, till riksdagens prövning i grundlagsenlig ordning framlagt följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män och kvinnor, som uppnått — — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — — —
 — — — — — värnpliktsövningar.

Under samma betingelser tillkommer valrätt jämväl kvinna, dock att gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, ej äger valrätt, därest hennes man är från valrätt utesluten på den grund att han är i konkurstillstånd eller att han icke erlagt honom påförda utskylder.

Till efterrättelse — — — — —
 — — — — — inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män och kvinnor, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — — —
 tre lagtima riksdagar.

Kvinna är berättigad att avsäga sig riksdagsmannaupdrag, även om icke något av nu nämnda skäl är för handen.

Avsägelse — — — — — Konungens befallningshavande.

Till utskottet hava jämväl hänvisats
 dels likalydande motioner, väckta inom första kammaren (nr 140) av herr *August Ljunggren m. fl.* och inom andra kammaren (nr 325) av herr *Eliasson m. fl.*, däri motionärerna hemställt, att riksdagen måtte för sin del besluta, förutom införande av sådan ändring i §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen, som i den kungl. propositionen föreslagits, att § 24 riksdagsordningen måtte erhålla följande ändrade lydelse:

§ 24.

Rösträtt må ej utövas av annan valberättigad än den som vid valtillfälle personligen sig inställer, dock att vid val av ledamöter i andra kammaren rösträtt på grund av fullmakt må utövas av röstberättigad gift

man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Sådan fullmakt skall vara antingen skriven och underskriven av utställaren samt med dennes sigill försedd eller ock av honom underskriven och med två vittnens underskrift bestyrkt;

dels ock en inom andra kammaren väckt motion, nr 337, av herr Hage m. fl., vilka hemställt, att riksdagen måtte för sin del till grundlagsenlig behandling antaga ett förslag till ändrad lydelse av §§ 9, 19 och 21 riksdagsordningen i överensstämmelse med vad i den kungl. propositionen föreslagits samt av § 16 riksdagsordningen av innehåll som följer:

§ 16.

Valrätt — — — — värnpliktsövningar. Under samma betingelser tillkommer valrätt jämväl kvinna.

Till efterrättelse — — — — inträffar.

Vidkommande de skäl Kungl. Maj:t och motionärerna anfört till stöd för sina förslag hänvisas till propositionen och motionerna.

Till utskottet har från landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt överlämnats 188 lika lydande resolutioner från olika lokalföreningar av nämnda förening samt Fredrika-Bremer-Förbundet, Vita Bandet, Föreningen frisinnade kvinnor och Socialdemokratiska kvinnornas centralstyrelse. Resolutionen är av denna lydelse:

»I denna tid av yttre och inre oro känna vi, Sveriges rösträttsintresserade kvinnor, ett starkt behov att stå solidariska med våra män, fäder, söner och bröder för att värna om vårt fosterlands yttre säkerhet och inre utveckling, och det har varit förödmjukande och bittert att icke ha fått göra detta under fullt medborgaransvar.

Under trycket av samma oro ha allt flera länder i Europa och Amerika antingen redan upptagit kvinnorna bland fullmyndiga medborgare eller förbereda denna reforms genomförande.

Vi äro Sveriges regering djupt tacksamma för den kungl. propositionen om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor, som den i dagarna framlagt. Avgörandet ligger nu hos svenska riksdagen, och vi hoppas och vänta, att båda kamrarna måtte inse, att kvinnorna i vårt land icke mindre än kvinnor i andra länder äro mogna för medborgarrätten, och att vidare dröjsmål endast länder till skada för svenskt statsliv ävensom för svenska kvinnor.

Vi yrka därför, att 1918 års riksdag fattar beslut om politisk rösträtt och valbarhet åt Sveriges kvinnor.»

Utskottets
yttrande.

Såsom i propositionen erinrats, uttalade riksdagen redan 1906, att det näppeligen kunde vara väl förenligt med införande av en så vidsträckt valrätt för män, som då ifrågasattes, att från direkt politiskt inflytande utestänga kvinnorna, vilka hade lika stora intressen att tillvarata i samhället som männen och därför borde sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem tillbörligt beaktade. Härtill komme, att kvinnan på grund av de henne särskilt utmärkande egenskaperna vore ägnad att utöva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran. Efter att vid flera riksdagar hava gjorts till föremål för framställningar av enskilda motionärer, upptogs frågan 1912 i en kunglig proposition med förslag om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor i samma utsträckning som för män. Tidsförhållandena gäve, framhöll departementschefen vid detta tillfälle, kvinnornas rösträttskrav sitt stöd i den omvärdering, som en senare tid medfört i fråga om kvinnan såsom individ och samhällsmedlem — en förändring i det allmänna tänkesättet, som ställde kvinnan på lika plan med mannen. Samhällsförhållandena åter hade i väsentlig mån påskyndat denna utveckling, enär det moderna samhällsarbetet i den största utsträckning krävde även kvinnornas medverkan. I båda dessa avseenden innebure delaktighet i den politiska makten den enda verkliga garantien för kvinnans rätt: för *alla* kvinnor borde det direkta inflytandet på lagstiftningen framstå som en garanti för, att hennes rätt som individ, hustru och moder vederbörligen iakttoges, och för den i ordets vanliga bemärkelse *arbetande* kvinnan vore detta inflytande dessutom liktydigt med befogenheten att själv delta i bestämmelserna rörande hennes egna arbetsvillkor. Men saken hade även en annan minst lika viktig sida. Såsom det moderna samhället vore inrättat, med dess upptagande av allt flera verksamhetsområden, *behövde* detta icke allenast individernas medverkan var för sig på deras olika ställningar i det praktiska livet, utan även deras samfälliga intresse och insikt för gemensamt arbete till främjande av de allmänna samhällsändamålen. Med den plats kvinnan nu intager, såväl i egenskap av yrkesutövare och inom familjen som inom det frivilliga sociala arbetet, syntes därför hennes intresse och särskilda fallenheter böra tagas i anspråk jämväl för de allmänna ärendena, vilka i allt större utsträckning anginge delar av samhällslivet, inom vilka kvinnorna borde äga synnerlig livserfarenhet och insikt.

Kungl. Maj:ts förslag blev av andra kammaren bifallet, men avslogs av den första. Enahanda behandling kom de motioner till del, som väcktes i ämnet vid 1914 års senare riksdag och vid 1917 års

riksdag. Konstitutionsutskottet uttalade i sitt avstyrkande utlåtande vid sistnämnda riksdag — vid vilket voro fögade reservationer dels av herr Edén m. fl., dels av herr Olof Olsson m. fl. — att fränsett de olika principiella utgångspunkter vid frågans bedömande, som inom utskottets majoritet förefunnes, de då föreliggande förslagen till grundlagsändringar icke kunde av utskottet tillstyrkas. Det vore för det första ingalunda givet, att, därest rösträtt skulle tillerkännas kvinnor, denna borde tillkomma dem i samma omfattning som männen. Därvid uppkomme till en början frågan, huruvida samma åldersgräns borde fastställas för män och för kvinnor. Vilken åldersgräns för kvinnor, som vore den lämpliga, kunde först efter en utredning — vid vilken skäligt avseende också borde fästas vid erfarenheter i andra länder — bestämmas. I samband härmed borde även statistiskt undersökas, huru kvinnorna inom de ålderskategorier, som kunde ifrågakomma, fördelade sig med avseende å yrke, civilstånd och familjeställning m. m. inom olika administrativa områden, då en närmare kännedom härom måste vara av intresse för bedömande av frågan om verkningarna av rösträttens eventuella utsträckning på det ena eller andra sättet. Utskottet vidrörde vidare frågan, på vad sätt — i betraktande av de väsentligt större svårigheter, som i många fall vid rösträttens utövande måste möta för kvinnorna än för männen — åtgärder kunde vidtagas för att förhindra, att kvinnornas deltagande i valen i allt för hög grad bleve beroende av de svårigheter av nu nämnd art, som i olika fall kunde med växlande styrka göra sig gällande. Det borde bland annat tillses, att kvinnlig rösträtt icke genomfördes under sådana former, att densamma företrädesvis blott komme att kunna utövas av kvinnorna i städerna och därmed jämförliga samhällen, där rösträttens utövande av naturliga skäl vore förenat med vida mindre svårigheter än på landet. På vad sätt nämnda önskemål kunde förverkligas tarvade enligt utskottets uppfattning sorgfällig omprövning; utan att en sådan ägt rum och utan att ifrågavarande synpunkter behörigen tillgodosetts, kunde enligt dess mening införandet av kvinnlig rösträtt icke ifrågakomma. Utskottet upprepade även den vid föregående tillfällen gjorda invändningen mot föreslagna bestämmelser i ämnet, att dessa icke lade hinder i vägen för hustrun till en i följd av oguldna utskylder diskvalificerad man att genom boskillnad erhålla rösträtt. Frågan om rösträtt och valbarhet för kvinnor föreläge med hänsyn till det nu anförda enligt utskottets mening icke ännu i så utrett skick, att den kunde bliva föremål för ett riksdagens beslut.

Kungl. Maj:ts nu förevarande förslag överensstämmer i huvudsak med den kungl. propositionen 1912 samt med de motioner, som 1914 väcktes

av herrar Kvarnzelius och Staaff m. fl. och 1917 av herrar Kvarnzelius och Edén m. fl. Vad beträffar de frågor, i vilka konstitutionsutskottet 1917 påfordrade ytterligare utredning, har departementschefen ansett, att detta önskemål ej vore av beskaffenhet att föranleda dröjsmål med reformens genomförande. De skäl, som anförts för att tilldela kvinnorna rösträtt allenast i inskränktere omfattning än männen, hava icke synts honom övertygande. Frågan, huruvida icke särskilda bestämmelser äro av nöden till undanröjande av vissa svårigheter vid utövande av valrätten, sedan denna utsträckt även till kvinnorna, har i propositionen, såsom i det följande utförligare skall omnämnas, beaktats. Yrkandena om undanskjutande av frågan om kvinnornas rösträtt i avbidan på utredningar i olika hänseenden innefatta således enligt departementschefens mening icke tillräckliga skäl att ytterligare förhåla den viktiga frågan, som alltför länge fått vänta på sin lösning.

I likhet med Kungl. Maj:t och på av departementschefen anförda grunder anser utskottet inga rimliga skäl kunna anföras för ytterligare uppskov med den sedan mer än ett årtionde på dagordningen stående frågan om införande av politiska rättigheter för vårt lands kvinnor. Å andra sidan utgöra de rådande tidsförhållandena en ytterligare anledning att ej längre uppskjuta frågans avgörande. »Kvinnornas verksamhet», framhåller departementschefen, »har även i neutrala länder under krigsåren i allt större utsträckning tagits i anspråk utom hemmet såväl inom näringslivet som i det allmänna välfärdsarbetet. Deras berättigade intresse av att, i politisk likställighet med männen, delta i stiftandet av de lagar, som angå deras ställning i samhället, har därmed ökat i styrka. Men samtidigt har det ofta nog hörda argumentet, att kvinnans uppgift såsom »fallande inom hemmets värld» icke tillåte hennes deltagande i det politiska livet, också i annat avseende förlorat varje rimliga mening. Till världskrigets mest olycksbringande verkningar hör otvivelsaktigt, att tusenden förut relativt välställda hem upprivits eller utblottats och att många familjeband slitits. Nöd och bostadsbrist tilltaga, hittills vidtagna åtgärder för nödig vård av barn i den späda åldern finnas otillräckliga, vanart och brottsliga anlag hos det uppväxande släktet ökas i oroväckande grad. Är det nu riktigt, att kvinnans högsta uppgift faller inom hemmet och familjelivet, synes det ock vara obestridligt, att hennes naturliga anlag och intresse på detta område böra komma till sin rätt, då det gäller att med lagstiftningens hjälp söka råda bot på de växande missförhållandena i det inre samhällslivet. Även i de fall, där de nutida förhållandena betagit henne möjligheten att personligen utöva en kvinnas plikter i hemmet, synes henne icke böra

förvägras att genom sin röst vid valurnan öva inflytande i de allmänna frågor, för vilka hon som kvinna har ett särskilt intresse.»

Frågans lösning bör enligt utskottets mening ske på den av Kungl. Maj:t föreslagna linjen, d. v. s. genom tillerkännande åt kvinnorna av såväl rösträtt till andra kammaren som valbarhet till riksdagens båda kamrar i huvudsakligen samma utsträckning som för män.

I avseende å diskvalifikationsgrunderna för gift kvinna innehåller Kungl. Maj:ts proposition, att hon, i fall hon icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, ej skulle erhålla valrätt, därest hennes man är från valrätt utesluten på den grund, att han är i konkurstillstånd eller att han icke erlagt honom påförda utskylder. I likhet med föredragande departementschefen betraktar utskottet detta stadgande såsom en konsekvens av de grundlagsbestämda s. k. strecken. Den mellan makar, vilka icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, bestående egendoms-gemenskapen har nämligen till följd, att mannens konkurs innebär ett avträdande till konkursförvaltningen av makarnas hela bo, samt att hela detta bo häftar för oguldna utskylder, oavsett om hustrun själv helt eller delvis förvaltar sin lott i boet. Utskottet, som i detta sammanhang vill erinra om, att förslag till ny lydelse av § 16 riksdagsordningen för revision av fattigvårds- och utskyldsstrecken äro under utarbetande, har grundad anledning antaga, att förslag i detta ämne komma att föreläggas riksdagen redan nästa år. Denna omständighet är för utskottet ett ytterligare skäl att ej företaga någon förändring i Kungl. Maj:ts proposition i denna del. Den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen är också av sådan avfattning, att de förändringar som av ovannämnda utredning kunna bliva en följd, icke nödvändiggöra någon omformulering av nu förevarande stadganden om kvinnans rösträtt. Redan av dessa skäl har utskottet icke kunnat tillstyrka herr Hages m. fl:s motion om ändring i nu ifrågavarande hänseende i Kungl. Maj:ts proposition.

Vid olika tillfällen, då frågan om införande av politisk rösträtt åt kvinna varit under behandling i riksdagen, har gjorts den invändningen — den upptogs också i 1917 års konstitutionsutskotts utlåtande i detta ämne — att en sådan lydelse av 16 § riksdagsordningen, som till sitt innehåll överensstämde med den av Kungl. Maj:t nu föreslagna och som icke lade hinder i vägen för hustrun till en i följd av oguldna utskylder diskvalificerad man att genom boskillnad erhålla rösträtt, komme att medföra boskillnadsansökningar i syfte att vinna rösträtt åt gifta kvinnor i så stor utsträckning, att det komme att framtvinga utskyldsstreckets slopande. Till bemötande av denna invändning hänvisar utskottet till vad departementschefen anför därom i den kungl.

propositionen. Utskottet instämmer i vad därvid framhållits och vill dessutom erinra, att en boskillnad i och för sig medför sådana rättsverkningar i avseende å de ekonomiska förhållandena makarna emellan, att redan dessa säkerligen komme att motverka institutets användning i större utsträckning i ändamål att kringgå det ifrågavarande »strecket».

Utskottet hyser i likhet med Kungl. Maj:t den uppfattningen, att utsträckningen av valrätten även till kvinnorna bör föranleda bestämmelser i ändamål att undanröja de svårigheter, som särskilt på landsbygden i stor utsträckning komme att möta för makar att samtidigt infinna sig på valstället. Departementschefen har emellertid icke ansett sig i samband med den kungl. propositionen böra framlägga förslag till dylika bestämmelser. Han erinrar i detta sammanhang om riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte utreda huruvida och under vilka villkor undantag må kunna göras från den i 24 § riksdagsordningen givna bestämmelsen, att rösträtt ej må utövas av annan valberättigad än den, som vid valtillfället personligen inställer sig. Departementschefen har ansett sig böra avvakta resultatet av denna utredning, som väntades avslutad inom den närmaste tiden, innan han fastsloge något visst sätt för lösningen av frågan om utövning av makars valrätt. Emellertid förklarar departementschefen att, därest spörsmålet rörande rätten att i vissa fall rösta utan iakttagande av personlig inställelse icke kunde under innevarande riksdagsperiod allmängiltigt lösas, kvinnorösträttsförslaget borde före periodens slut kompletteras med bestämmelser rörande makars rätt att utöva rösträtt för varandra, och att han vore sinnad att göra vad på honom ankomme i detta avseende.

I likhet med herrar Aug. Ljunggren och Eliasson i de av dem väckta motionerna har emellertid utskottet funnit denna fråga vara av den vikt, att redan nu i samband med förslaget om införande av rösträtt för kvinnor i grundlagen böra införas bestämmelser, som trygga makars rätt att i vissa fall utöva rösträtt för varandra.

Motionärerna hava i detta syfte föreslagit bestämmelser därom, att äkta makar skulle äga att på grund av fullmakt utöva varandras rösträtt. Mot denna utväg hava emellertid inom utskottet vissa betänkligheter yppats. Om ock de anmärkningar, som framställts mot fullmaktsröstningen, sådan den tillgår vid de kommunala valen, icke kunna tillnärmelsevis tillmätas samma vikt, då det gäller en fullmaktsröstning inskränkt till att gälla endast makar emellan, är det dock enligt utskottets mening av betydelse att söka finna en sådan form för utövningen av rätten för makar att rösta för varandra, som bättre än fullmaktsröstningen ger,

så långt detta är möjligt, garantier för, att röstningen för den make, som icke personligen inställer sig, blir ett uttryck för dess egen personliga mening och övertygelse.

Utskottet har sålunda tagit i övervägande, huruvida icke andra åtgärder kunna tänkas för vinnande av det med det föreslagna grundlagsstadgandet åsyftade ändamålet. Av dylika åtgärder synes i synnerhet en sådan anordning böra ifrågakomma, att var och en av makarna erhöles rätt att för den andras räkning avlämna i förseglat kuvert innesluten valsedel, som emottagits från den senare under betryggande garantier för valhemlighetens bevarande samt mot valfusk och obehöriga påtryckningar. Utskottet är emellertid icke i tillfälle att nu framlägga förslag till lagstiftning i angiven riktning och anser, att spørsmålet, på vad sätt det ifrågavarande syftet lämpligen må kunna vinnas, förtjänar närmare utredning. Närmast torde därvid den av utskottet förordade utvägen böra provas; endast om på denna väg alltför stora praktiska svårigheter möta, bör för det nu ifrågavarande ändamålet fullmaktsröstning komma i fråga. Då det emellertid, som i det föregående nämnts, synes utskottet önskvärt, att själva grundsatsen om rätt för makar att i vissa fall utöva varandras rösträtt redan nu fastslås i grundlagen, har utskottet funnit sig föranlåtet att föreslå sådan ändrad lydelse av § 24 riksdagsordningen, att vid val på landet av ledamöter i andra kammaren, på sätt och under villkor som stadgas i vallagen, valsedlar må avgivas av röstberättigad man för hans hustru och av röstberättigad hustru för hennes man. Då detta stadgande begränsats till att gälla val på landsbygden, har detta skett på den grund att principen om rösträttens utövning genom personlig inställelse syns utskottet så viktig att den endast i nödfall bör övergivas. För makar bosatta i stad förefinnas ju icke på långt när samma svårigheter för personlig inställelse vid valurnan som på landet.

Vid formuleringen av utskottets nedan intagna förslag har hänsyn ej tagits till de vid 1917 års riksdag såsom vilande, men ännu ej definitivt antagna förslag till ändringar av §§ 16 och 21 riksdagsordningen. Skulle utskottets här nedan gjorda hemställan av riksdagen bifallas, och nyssberörda ändringar eller endera av dem sedermera bliva gällande grundlag, kommer utskottet att för riksdagen anmäla den förändrade lydelse, som det vilande grundlagsförslaget i följd härav erhåller.

Med återopande av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1:o) att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts
förevarande proposition samt herrar August Ljunggrens

och Eliassons m. fl. motioner måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av §§ 9, 16, 19, 21 och 24 riksdagsordningen.

Nuvarande lydelse.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män, som uppnått — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — —
— — — — värnpliktsövningar.

Till efterrättelse — — — —
— — — — inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — —
— — — — tre lagtima riksdagar.

Föreslagen lydelse.

§ 9.

Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män *och kvinnor*, som uppnått — — — — sin befattning.

§ 16.

Valrätt — — — —
— — — — värnpliktsövningar.

Under samma betingelser tillkommer valrätt jämväl kvinna, dock att gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, ej äger valrätt, därest hennes man är från valrätt utesluten på den grund att han är i konkurstillstånd eller att han icke erlagt honom påförda utskylder.

Till efterrättelse — — — —
— — — — inträffar.

§ 19.

Till ledamöter i andra kammaren kunna endast utses män *och kvinnor*, som äga valrätt inom valkretsen eller, där fråga är om stad, bestående av flera valkretsar, inom någon av dessa.

§ 21.

Riksdagsman — — — —
tre lagtima riksdagar.

Nuvarande lydelse.

Föreslagen lydelse.

Avsägelse — — — — Konun-
gens befallningshavande.

*Kvinna är berättigad att avsäga
sig riksdagsmannaupdrag, även om
icke något av nu nämnda skäl är
för handen.*

Avsägelse — — — — Konun-
gens befallningshavande.

§ 24.

Rösträtt — — — — inställer.

§ 24.

Rösträtt — — — — inställer.

*Vid val på landet av ledamöter i
andra kammaren må dock, på sätt och
under villkor som stadgas i vallagen,
valsedlar avgivas av röstberättigad man
för hans hustru och av röstberättigad
hustru för hennes man.*

2:o) att herr Hages m. fl. förevarande motion
ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 april 1918.

På konstitutionsutskottets vägnar:

OTTO MANNHEIMER.

Reservationer:

• av herrar *Larsson* i Västerås, *Olof Olsson*, *Hallén*, *Sterne* och *Magnusson* i Kalmar, vilka anfört:

»Vi ha inom utskottet yrkat bifall till den i herr Hages m. fl. motion föreslagna utvidgningen i Kungl. Maj:ts proposition, men, då detta vårt yrkande icke vunnit majoritet inom utskottet, röstat för bifall till utskottets hemställan under punkt 1:o). I enlighet med vår sålunda inom utskottet hävdade ståndpunkt reservera vi oss mot utskottets hemställan under punkt 2:o) samt yrka bifall till den ändrade lydelse av § 16 riksdagsordningen, som innefattas i herr Hages m. fl. motion.»

samt av herrar *Clason, Bellinder, von Geijer, von Mentzer, greve Alexander Hamilton, Boberg, Räf, Hildebrand* och *Norman*, vilka anförde:

»Jämte det vi beträffande den principiella sidan av frågan hänvisa till konstitutionsutskottets utlåtande nr 36 vid sistlidne riksdag, enligt vilket olika åskådningar därom föreläge hos de medlemmar av utskottet som dikterade detta utlåtande, erinra vi, att bland dem full enighet rådde om att frågan icke förelåg i så utrett skick att den kunde bliva föremål för riksdagens beslut. De moment av densamma, rörande vilka utskottet därför då krävde närmare utredning, hava genom årets kungliga proposition icke erhållit någon sådan, utan kvarstå fortfarande outredda.

Det har därjämte under ärendets behandling i utskottet visat sig, att icke ens reformens anhängare äro ense om vissa viktiga i densamma ingående bestämmelser. Mellan utskottets liberala och socialdemokratiska medlemmar råder sålunda meningsskiljaktighet i fråga om huruvida gift kvinna, som icke vunnit boskillnad eller hemskillnad, skall äga valrätt trots det att mannen är i konkurstillstånd eller icke erlagt påförda utskulder. Enighet har icke heller vunnits mellan reformens anhängare om den för dess tillämpande synnerligen betydelsefulla frågan om sättet för tryggande av makars rätt att i vissa fall utöva rösträtt för varandra. Utskottet hänvisar därför genom det av utskottet föreslagna tillägget till § 24 riksdagsordningen denna frågas lösning, i vad angår landsbygden, till en framtida ändring i vallagen, d. v. s. utskottet gör den effektiva tillämpningen av en grundlagsbestämmelse beroende av en ändring i vallagen, om vars beskaffenhet man för närvarande icke har någon säker föreställning och vars antagande kan tänkas möta svåröverkomliga meningsskiljaktigheter. Komme i följd härav en sådan ändring icke till stånd samtidigt med grundlagsändringen, bleve åter resultatet att städernas och de tätt bebyggda samhällenas kvinnor finge tillfälle att utöva sin rösträtt i helt annan utsträckning än landsbygdens kvinnor, något, som enligt vår uppfattning vore olämpligt och förkastligt.

Redan nu anförda grunder ådagalägga förslagets oantaglighet. Därtill kommer ytterligare, att andra betydelsefulla frågor rörande djupgående förändringar i vårt representationskick föreligga, från vilka den nu förevarande enligt vår uppfattning icke bör ses isolerad.»